

Dámy a pánové,

Nebudu zakrývat, že v České republice se již delší dobu vleče debata o podobě právní regulace nakládání se vzorky lidské DNA a o využívání s ní spojených citlivých údajů. Diskuse na dané téma je obsáhlá, neboť zahrnuje všechny aspekty zpracování informací o DNA a způsoby využití jak pro **policejní účely**, tak ve **zdravotnictví** až po rozборы prováděné na objednávku **v soukromém sektoru**.

Využití vzorků a informací o lidském těle za pomoci nejnovějších vědeckých poznatků a techniky nabízí řadu možností. Méně často se však současně zvažují rizika těchto slibných, ale ne vždy dokonale zmapovaných technologií. Lidské vzorky jsou sice využitelné, ale také zneužitelné, včetně možnosti podvrhu. Právě s ohledem na tato rizika je třeba stanovit pravidla ochrany a zpracování vzorků DNA.

Specifikem každého zpracování založeného zejména na moderních technologiích je nutnost konkretizace zásad a principů zpracování osobních údajů tak, aby celá technologie byla regulovatelná, pod přísnou kontrolou a proces zpracování údajů v jednotlivých postupech transparentní i navenek, zejm. dotčeným jednotlivcům. Proč tedy žádná přesná zákonná pravidla dosud nebyla přímo k DNA definována? Je zákon o ochraně osobních údajů skutečně dostatečnou zárukou ochrany využití vzorků DNA?

Ve svém příspěvku se hodlám věnovat, právě té oblasti, kterou považujeme za zásadně důležitou a ze které jsou nejsilnější hlasy **proti** jakékoliv zvláštní zákonné úpravě. Ano, je to resort ministerstva vnitra. A využiji prostory poslanecké sněmovny, abych na příkladech z praxe ukázal, že úprava potřebná je.

Je nutné si uvědomit, že technologie, které jsou v rámci zpracování DNA k dispozici, se již delší dobu využívají v boji s trestnou činností. Evropská směrnice o ochraně osobních údajů (95/46/ES, na jejímž základě je postaven i zákon o ochraně osobních údajů) však z velké části na danou problematiku nedopadá, neboť ze své působnosti výslovně vylučuje zpracování osobních údajů v resortu justice a vnitra.

Ustanovení § 3 odst. 6 zákona o ochraně osobních údajů v souladu s výše uvedenou směrnicí říká, že se některá klíčová ustanovení upravující základní povinnosti správce a zpracovatele osobních údajů nepoužijí pro ta zpracování osobních údajů, která jsou stanovena zvláštními zákony pro zajištění bezpečnosti a obrany veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti v ČR, a k předcházení, vyhledávání, odhalování trestné činnosti a ke stíhání trestných činů.

Uvedená výjimka však neznamená, že by pro tuto oblast nebyla potřebná zákonná pravidla ochrany osobních údajů. Zákon zde naopak předpokládá, že tato pravidla budou stanovena ve zvláštních zákonech, a to zejména v zákonu o policii a v trestním řádu. Navíc, zákon i pro tyto případy v § 5 odst. 3 výslovně nařizuje, že provádí-li správce zpracování osobních údajů na základě zvláštního zákona, je povinen dbát práva na ochranu soukromého a osobního života subjektu údajů.

K dispozici tedy dnes máme dva předpisy.

Relativně nově platný **zákon o policii** České republiky upravuje v § 63 způsob prokázání totožnosti osoby, k němuž je oprávněn policista vyzvat konkrétní osobu. V odstavcích 1-6 citovaného ustanovení má policista stanoven postup, ve kterém je nejprve stanoveno u které osoby je totožnost prokazována a jak si přitom musí policista počínat, přičemž je v tomto ustanovení dále stanoveno, že teprve když

dotyčná osoba odmítne prokázat totožnost anebo ji prokázat nemůže i po poskytnutí potřebné součinnosti, může být tato osoba předvedena a policista je oprávněn k jejímu ztotožnění získat informace snímáním daktyloskopických otisků, zjišťováním tělesných znaků, pořizováním obrazových, zvukových a jiných záznamů a **odebíráním biologických vzorků.**

Dále toto ustanovení říká, kdy lze a kdy naopak nelze překonávat odpor této osoby.

Kromě úpravy v zákoně o policii je další úprava možnosti odběru biologického vzorku obsažena v **trestním řádu**, a to konkrétně v ustanovení § 158 a § 114, když § 158 upravuje postup policejního orgánu v přípravném řízení před zahájením trestního stíhání a jednou z možností jak zajistit stopy trestného činu (§ 158 odst. 3 tr.ř.) je i odběr biologického materiálu za podmínek stanovených v § 114 tr.ř., který takový postup sice připouští, ale zdůrazňuje nezbytnost takového úkonu, aniž by tuto zásadu blíže specifikoval.

Jak z úpravy provedené v obou zákonech plyne, odběry biologických vzorků pro zjištění DNA jsou připuštěny, ale v zásadě spíše jen ve výjimečných případech, aniž by ovšem bylo jasné v jakých.

Odborníci upozorňují, že kromě již zmíněné možnosti podvrhu nebo zfalšování je třeba připustit i možnost prosté lidské chyby či omylu, a to jak ve státních, tak soukromých laboratořích. Zákon neukládá uchovávání vzorků DNA, které by umožnilo přezkoumání a prý se i stává, že se vzorek při zkoumání spotřebuje. Žádné právní ustanovení dostatečně nespecifikuje způsob a postup při odběru nebo analýzách DNA, jejichž kvalitu tak není možné kontrolovat.

Jak za tohoto právního stavu vypadá praxe, uvedu netradičně na dvou příkladech.

Případ č. 1 :

Jednoho dne na začátku jara se brzy ráno, ještě za tmy probudila v jednom z rodinných domků na okraji velké Prahy mladá žena a při takovém jen mimoděk pohledu z okna uviděla nějakou postavu dobře horní polovinou těla v jejím zaparkovaném voze a něco tam dělá.

Vzbudila svého partnera, ten vyběhl ze dveří domu, ale než stačil doběhnout k autu, muž, vozidlo opustil a naskočil do pár metrů od toho místa připraveného auta, které bylo nastartováno a hned odjelo.

Majitelce auta říkejme třeba Anna.

Při ohledání auta Anna zjistila, že je rozbité pravé přední okno, poškozená palubní deska a že podle způsobu poškození onomu pachateli vloupání do vozu šlo zřejmě o získání vestavěné navigace a možná rádia.

Anna celou věc ohlásila na policii, policie přijela na místo, provedla obvyklé úkony nutné k dokumentaci místa činu i skutku a domluvila se s paní Annou na době, kdy přijde sepsat protokol.

Poté paní Anna zajela s autem k benzinové pumpě, aby vysátím odstranila střepy. Až po odstranění střepů si povšimla, že na pravém předním koženém sedáku jsou dvě silné rýhy a sedadlo je značně poškozeno.

Paní Anna se vydala na polici, aby doplnila původně sepsanou a zadokumentovanou škodu o zjištění dalšího poškození a když se tak stalo, odjela dát vůz do opravy.

Do měsíce se jí z místního útvaru policie ozvali sami a pozvali ji na služebnu. Jaké ale bylo překvapení paní Anny, když namísto očekávaného sdělení jak dopadlo vyšetřování poškození jejího auta, byla požádána o podání vysvětlení k onomu poškození sedadla a když tak učinila, vzápětí jí bylo předáno usnesení o zahájení trestního stíhání pro údajný pojistný podvod.

Jenomže to nebylo všechno, protože ačkoliv o její totožnosti nebyly žádné pochybnosti, prokázala se platnými doklady, byla službu konajícím policistou vyzvána, aby dobrovolně strpěla úkon odebrání vzorku DNA, což ona kategoricky odmítla.

Dotyčný policista jí sdělil, že pokud si odmítá dobrovolně dát odebrat bukální stěr, zůstane zadržena a policie předá státnímu zástupci a ten soudu návrh na její vzetí do vazby.

Nebude pravděpodobně mnoho lidí, kteří by ve stejné situaci setrvali na svém odmítnutí, zvláště když jsou v prostředí velmi nevlídném a především v nejistotě co bude dál.

A tak paní Anna nakonec tomuto nátlaku podlehla, nechala si bukální stěr odebrat a policejní služebnu opustila doslova zničená naprosto bezprecedentním pokořením, které ona sama v pozdějším rozhovoru se svým obhájcem přirovnávala k pocitům znásilněné ženy, který sice našťestí nepoznala, ale takto nějak si jej představuje.

Přes toto pokoření stále věřila, že státní zástupce nesmysl jejího obvinění akceptovat nebude a její trestní stíhání zastaví. Nezastavil, ale podal na ni obžalobu, kterou řešil věcně a místně příslušný soud a nejprve ji vyřešil vydáním trestního příkazu s odsouzením paní Anny pro pojistný podvod k trestu odnětí svobody na deset měsíců s podmíněným odkladem na dobu osmnácti měsíců, protože podle názoru policie a všech na věci dosud dále zúčastněných orgánů činných v trestním řízení to měla být ona, kdo pravou přední sedačku záměrně poškodil, aby jí pojišťovna zaplatila sedačku novou.

Paní Anna do této doby vše řešila sama, ale po doručení trestního příkazu vyhledala advokáta a požádala jej, aby podal odpor a pokud možno ji v následném hlavním líčení obhájil tak, aby ji soud zprostil obžaloby.

Současně svého advokáta požádala, aby podal stížnost na postup příslušníků onoho místního útvaru Police České republiky pro jejich nezákonný postup, pokud jde o vyvolání nátlaku a následný odběr biologického vzorku.

Odpor i stížnost k inspekci policie byly podány.

Soud po dvou jednáních v hlavním líčení skutečně dospěl k závěru, že konstrukce údajného pojistného podvodu je zcela nesmyslná.

Paní Anna byla na konci července tohoto roku pravomocně zproštěna obžaloby, ale do téhož data nebyla stížnost podaná na policejní inspekci vyřízena a zbývá snad už jen dodat, že věc proti neznámému pachateli vloupání do vozu byla odložena, protože se nepodařilo nikoho vypátrat.

A jak na vše dnes reaguje paní Anna? Jak, dnes nevím, ale po celém tom martýriu řekla svému obhájci, že jako největší křivdu nechápala své odsouzení, které nakonec skončilo zproštěním obžaloby, ale to zcela bezdůvodné a naprosto absurdní pokoření, kdy člověk bez záznamu v trestním rejstříku, bez jediného přestupkového řízení a řádně pracující, žijící naprosto spořádaným životem, byl jako zločinec podroben nedůstojné zvlášť s víc než omezenou možností se bránit.

Případ č. 2 :

Muž středního věku, říkejme mu třeba Petr, který byl s ohledem na charakter svého zaměstnání stále na cestách po republice i mimo ni, se jednoho loňského večera na samém konci jara vracel po dlouhé služební cestě domů.

Po příjezdu domů a otevření bytu zjistil, že jeho byt za doby, kdy byl na druhém konci Evropy, někdo navštívil a nepočínal si právě ohleduplně, takže chybí několik cenných věcí a škodu odhadl na zhruba čtvrt milionu korun.

A tak druhý den ráno šel sepsat protokol.

Petr práci výjezdové skupiny policie po ohlášení této věci sledoval se zájmem a s pocitem, že každý ví co jeho úkolem a co přesně má dělat, pracují téměř beze slova a jak v duchu tak i navenek projevoval policisty předváděné práci skutečné uznání.

Uplynul nějaký čas a léto vystřídal podzim, jenomže jeho věc stále nebyla uzavřena a kromě vzniklé škody jej především trápila představa, kdo to asi byl, kdo se procházel jeho bytem, Byla to až mučivá představa, kdo se mohl zatím beztrestně prohrabovat v jeho osobních věcech, když policie žádné stopy, které by ji vedly k cíli, nezjistila.

A tak po pár měsících začal dávat najevo svoji nespokojenost nejen oslovením šéfa vyšetřovatelů ze skupiny, která věc převzala, ale obrátil se i na dozorujícího státního zástupce.

Nějakou dobu se nic nedělo a najednou byl písemně pozván k podání vysvětlení. Účast advokáta považoval za nadbytečnou.

Ve chvíli kdy vysvětlení podával, ale změnil původní názor, protože z kladených otázek vyplynulo, že vysvětlení podává pro podezření, že by mohl být pachatelem oné krádeže někdo na jeho objednávku a že motivací mohlo být získání pojistné náhrady, protože jak se ukázalo, původně odhadovaná škoda značně vzrostla a kromě policie si i pojišťovna dělala své šetření a to skončilo podáním trestního oznámení.

Když bylo jeho podání vysvětlení u konce, nebylo mu ještě předáno usnesení o zahájení trestního stíhání, ale byl vyzván, aby se podrobil odběru bukalního stěru, ačkoliv nebyly dány žádné důvody pro takový krok, a to tím spíše, že ke krádeži došlo v jeho bytě, kde by neměl být problém nalézt biologický materiál, ale především nebyl zákonný důvod jej získávat. Petr to odmítl.

Policisté, ale byli jiného názoru a trvali na svém, jenomže Petr také a současně požadoval, aby přijel jeho právník a aby od úkonu, který vůči své osobě považoval za něco mezi šikanou a zneužitím postavení policistů, bylo ustoupeno.

Petrův právní zástupce se dostavil na místo a teprve až na jeho rázné sdělení, že pokud jeho klient ihned s ním nebude moci odejít, tak vše předává inspekci, byl i s Petrem odveden k východu z budovy, bez jediného slova omluvy.

Potom už okolnosti této věci nabraly poměrně rychlý spád. Při náhodné silniční kontrole byly v kontrolovaném vozidle objeveny pravděpodobně odcizené věci a zadržený řidič se později přiznal nejen ke vloupání do bytu, ze kterého pocházely věci v autě, ale přiznal se i ke krádeži věcí z Petrova bytu, z nichž se ale podařilo zajistit jen malou část.

Petr byl jako poškozený vyzooměn o možnosti připojit se k trestnímu řízení s nárokem na náhradu škody, byl vyzooměn o konání hlavního líčení s pachatelem krádeže a všechny úkony probíhaly jak je obvyklé.

Jeden očekávaný úkon ale přesto chyběl a i po ukončení trestního řízení a odsouzení viníka dodnes chybí - nikdo se Petrovi neomluvil za jednání policistů.

Závěr :

Byly uvedeny jen dva případy, které prožili konkrétní lidé, lidé zcela bezúhonní, kteří do té doby než zažili to, co je výše popsáno, věřili, že existuje v naší zemi právo a že je respektováno především těmi, v jejichž popisu práce je právo chránit a tedy chránit i ty, jejichž práva byla narušena někým třetím. Po této zkušenosti, už nejen Anna ale ani Petr nevěří a nezbyvá než očekávat, že jejich skepsi rozptýlí nejen postupující čas, ale především taková legislativní úprava těchto úkonů, která, buď zcela vyloučí podobné excesy anebo budou jen zcela ojedinělým selháním jednotlivců způsobenými výjimkami, potvrzujícími, že i policisty je právo především dodržováno.